

,%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-58119%22]).

7. Лабіта проти Італії : Рішення Європейського суду з прав людини від 6 квітня 2000 р. (Заява № 26772/95) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:\[%22labita%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-58559%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:[%22labita%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-58559%22]).

8. Влох проти Польщі : Рішення Європейського суду з прав людини від 17 січня 2001 р. (Заява № 27785/95) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:\[%22wloch%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-58893%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:[%22wloch%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-58893%22]).

Анотація

Волков К. Д. Обґрунтована підозра як критерій правомірного обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні. – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню основних рис дефініції «обґрунтована підозра» як критерію правомірного обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні.

Ключові слова: права людини, право на свободу й особисту недоторканність, практика Європейського суду з прав людини, обґрунтована підозра.

Аннотация

Волков К. Д. Обоснованное подозрение как критерий правомерного ограничения права на свободу и личную неприкосновенность в уголовном производстве. – Статья.

Статья посвящена исследованию основных характеристик дефиниции «обоснованное подозрение» в качестве критерия правомерного ограничения права на свободу и личную неприкосновенность в уголовном производстве.

Ключевые слова: права человека, право на свободу и личную неприкосновенность, практика Европейского суда по правам человека, обоснованное подозрение.

Summary

Volkov K. D. Reasonable suspicion as a criterion of lawful restrictions on the right to liberty and security of person in criminal proceedings. – Article.

The article investigates the main characteristics of the definition of “reasonable suspicion” as a criterion of lawful restrictions on the right to liberty and security of person in criminal proceedings.

Key words: human rights, right to liberty and security, European Court of Human Rights, reasonable suspicion.

УДК 347.991(4)

М. О. Деменчук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ВИЩИМИ СУДОВИМИ ІНСТАНЦІЯМИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Згідно із Законом України «Про судоустрій та статус суддів» Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції, на який покладено обов'язок забезпечення єдності судової практики. У зв'язку з європейським вектором реформування судової системи України важливим є вивчення досвіду побудови судових систем країн Європи та місця й ролі, що відводяться судовій інстанції, яка забезпечує уніфікацію судової практики. Згідно із загальним правилом цей обов'язок покладається на вищий, або верховний, суд країни,

© М. О. Деменчук, 2015

який відповідає за однакове застосування матеріального та процесуального права, перегляд судових рішень судів нижчої інстанції (як правило, шляхом касаційного провадження). В окремих державах вищі (верховні) суди виконують функцію конституційного контролю – перевірки конституційності законів (Великобританії), а конституційні суди мають казуальну юрисдикцію та здійснюють перевірку міжнародних договорів, контроль за виборами тощо (Австрія).

Проблемою забезпечення єдності судової практики займалися такі вчені: І. Бічковічс, Г. Кірхер, М. Козюбра, О. Костюченко, Д. Кухнюк, І. Марочкін, П. Маффей, І. Назаров, П. Пилипчук, М. Погорецький, В. Сіренко та інші.

Для всебічного розгляду питання звернемося до досвіду європейських країн.

Велика Британія. Судоустрій цієї держави складається із судових систем Англії й Уельсу, Шотландії та Північної Ірландії, які об'єднані Верховним судом Сполученого Королівства – найвищою судовою інстанцією щодо всіх трьох судових систем. Цей суд має такі повноваження:

- розглядає питання права, що мають велике суспільне значення;
- виступає як вища апеляційна інстанція щодо рішень судів Англії, Уельсу й Північної Ірландії в цивільних і кримінальних справах;
- здійснює юрисдикцію судового комітету Таємної ради Великої Британії в справах, які передаються на його розгляд відповідно до спеціальних законів Шотландії, Північної Ірландії та закону уряду Уельсу від 2006 р. (ці закони встановлюють, що законопроекти Шотландії, Північної Ірландії й Уельсу перед їх затвердженням відповідними парламентами можуть бути направлені на розгляд Судового комітету Таємної ради Великої Британії для того, щоб вирішити, чи не виходять парламенти Шотландії, Північної Ірландії й Уельсу за межі своєї компетенції).

Рішення Верховного суду Сполученого Королівства можуть виходити за межі розглянутих спорів і стосуватися не лише сторін у справі, а мати значення для всього суспільства. Юрисдикція цього суду поширюється на всю територію країни, проте на його розгляд можуть потрапити не всі справи, а лише ті, які мають важливе значення (як виняток). Перегляд судових рішень проводиться тільки з питань права. Рішення Верховного суду Сполученого Королівства утворюють судову практику, обов'язкову для застосування всіма судами нижчої інстанції, а отже, і всіма суб'єктами права, оскільки мають силу закону [10, с. 76].

Франція. Судова система цієї країни складається із загальних та адміністративних судів, які є незалежними один від одного. Під час розподілу судів за горизонталлю вони утворюють три рівні: суди першої інстанції, апеляційні суди та Касаційний суд Франції з Державною радою. У країні також існує значна кількість спеціалізованих судів, проте в більшості випадків вони не утворюють самостійну трирівневу систему. Вони розглядають справи по суті, а їх апеляційний і касаційний перегляд здійснюється в звичайних апеляційних судах й у Касаційному суді Франції. Касаційний суд Франції є вищою судовою інстанцією загальної юрисдикції. До повноважень цього суду відносять розгляд скарг на постанови апеляційних судів, які переглядають вироки й рішення, винесені судами першої інстанції з питань факту та права, а також на остаточні рішення судів першого рівня в цивільних, адміністративно-торговельних, соціальних конфліктах і кримінальних

справах. Проте його роль не зводиться лише до перегляду всіх рішень судів нижчої інстанції, головним його завданням є забезпечення уніфікації судової практики з метою однакового тлумачення правових норм на всій території держави. Касаційний перегляд стосується лише питань права й покликаний тлумачити правила закону, незалежно від того, чи йде мова про правила, що стосуються суті справи або його процесуальних форм. У забезпеченні єдності судової практики важливу роль відіграють висновки Касаційного суду Франції, які надають можливість швидко ознайомитися з позицією суду щодо тлумачення текстів нових законів і спробувати передбачити позицію суду щодо певної правової норми, застосування якої на практиці може викликати труднощі. Треба зазначити, що Касаційний суд Франції заборонив судам нижчої інстанції обґрунтовувати своє рішення, посилаючись лише на попередню практику. Суди нижчої інстанції не мають обов'язку наслідувати практику вищих судів, проте якщо суддя після детального вивчення попередньої практики переконується, що обґрунтування, викладене в попередньому рішенні, є переконливим, то він може застосувати його у відповідній справі [10, с. 77].

У Латвійській Республіці існує трирівнева судова система, на чолі якої стоїть Верховний суд Латвійської Республіки, основна функція якого – ухвалення рішень в апеляційній і касаційній інстанції. Рішення Верховного суду Латвійської Республіки складають теоретичну базу, на підставі якої розвивається латвійська судова практика та юридична думка. Особливу роль відіграє публікація судової практики, адже завдяки доступності рішень для населення забезпечується прозорість, прогнозованість роботи суду, єдиний підхід до інтерпретації й застосування законів. Отже, цей суд видає збірники судової практики, для формування яких суд запрошує фахівців із необхідної галузі права. Узагальненню підлягає не лише судова практика Верховного суду Латвійської Республіки, а й судів першої й апеляційної інстанцій із розгляду справ певних категорій і застосування правових норм. Варто акцентувати на нетиповій для європейських країн відмінності: Верховний Суд Латвійської Республіки не може давати обов'язкові для застосування судами нижчої інстанції роз'яснення про застосування законів. Отже, цей суд здійснює такі дії:

- узагальнює судову практику й аналізує її;
- враховує думки, які були висловлені на спільних засіданнях суддів сенату й судових палат;
- організовує семінари й конференції;
- публікує рішення сенату й оцінює судову практику, яка стала публічно доступною [7, с. 182].

Республіка Словенія також має трирівневу судову систему: суди першої інстанції (районні й окружні), апеляційні суди, які називаються вищими судами, та Верховний суд Республіки Словенія, який є найвищим судовим органом держави. Також у цій країні існують два типи спеціалізованих судів: суди з трудових і соціальних спорів першої та другої інстанції й Адміністративний суд Республіки Словенія, який має повноваження апеляційного суду. Конституційний суд Республіки Словенія займає особливу позицію за межами судової системи.

Верховний суд Республіки Словенія ухвалює рішення про застосування звичайних і виняткових правових засобів, веде облік рішень, що ухвалюються судами

всієї країни, та відстежує судову практику міжнародних судів. Згідно із загальною закономірністю саме цей суд забезпечує формування єдиної судової практики, зокрема, шляхом втілення принципу однакового застосування законодавчих норм та остаточного тлумачення норм закону [6, с. 189].

Судова система *Республіки Польща* складається з Верховного суду, судів загальної юрисдикції, адміністративних судів, у тому числі Верховного адміністративного суду Республіки Польща, військових судів, а також Конституційного трибуналу Республіки Польща (який є аналогом Конституційного Суду України). Республіка Польща має чотири інстанції загальних судів. На нижчому рівні ієрархії загальних судів знаходяться суди першої інстанції – районні. Наступний рівень займають регіональні суди. Це суди першої інстанції в складних справах (наприклад, про особливо тяжкі злочини) і суди другої (апеляційної) інстанції, що розглядають рішення, прийняті районними судами. На вищому, третьому, рівні знаходяться апеляційні суди. Як суди третьої інстанції вони розглядають апеляційні скарги на рішення регіональних судів другої інстанції. Найвищим, четвертим, рівнем судової системи є Верховний суд Республіки Польща. Цей суд здійснює контроль над діяльністю судів загальної юрисдикції, адміністративних і військових судів щодо прийняття постанов. Верховний суд Республіки Польща займається насамперед розглядом касацій, а також забезпечує вірність і цілісність інтерпретації закону й судової практики. Важливим також є повноваження Верховного суду Республіки Польща оцінювати законопроекти й роз'яснювати правові положення, що допускають неоднозначне тлумачення або застосування яких порушує єдність судової практики [3, с. 120].

Бельгія. Перша ланка бельгійської судової системи – мирові суди, у яких суддя одноособово розглядає справи щодо незначних злочинів, спори із цивільних і торговельних справ із незначною сумою позову, а також деякі спори немайнового характеру. Другий рівень бельгійської судової системи – трибунали першої інстанції, військові трибунали, трибунали з трудових спорів і комерційні трибунали. Ці трибунали функціонують у кожному судовому окрузі. Апеляційні суди розглядають скарги на постанови трибуналів першої інстанції із цивільних і кримінальних справ, а також на рішення комерційного трибуналу. Також діють апеляційні суди з трудових спорів, які розглядають скарги на рішення відповідних трибуналів. Ці апеляційні суди утворюють третю ланку судової системи. Очолює всю систему Касаційний суд Бельгії – четверта, найвища, ланка судової системи Бельгії [4, с. 25]. Згідно з Конституцією Бельгії цей суд не вирішує спорів як таких. Він не має права аналізувати факти судової справи, а лише досліджує правові питання, пов'язані з прийнятим щодо цього позову рішенням, яке оскаржується у Верховному суді Бельгії. Тобто цей суд не аналізує вірність винесеного рішення або вірність оцінки суддею фактів справи, він вирішує питання щодо того, чи правильно суддя застосував закон, тобто чи є рішення правовим. Якщо суд доходить висновку, що оскаржуване рішення не відповідає закону, він визнає таке рішення недійсним і передає справу на розгляд до іншого суду з новим складом суддів. Така ситуація вказує на обмеженість повноважень Верховного суду Бельгії. Його інтерпретація законів не має обов'язкового характеру; судді, яким справа була надана після

визнання рішення недійсним, мають повну свободу розглянути її відповідно до власних переконань. Лише у випадку, якщо повторне рішення знову потрапить на апеляцію до Верховного суду Бельгії з таких же підстав, як і вперше, та якщо рішення знову буде анульовано рішенням Верховного суду Бельгії, прийнятим зборами палат, воно матиме обов'язковий характер для судів, які будуть знову розглядати цю справу. Тобто саме шляхом інтерпретації закону суд сприяє збереженню єдиної системи прецедентного права [9, с. 110].

Федеративна Республіка Німеччина. У Німеччині, крім конституційної юстиції – Федерального конституційного суду й конституційних судів земель, ще діють також такі:

- загальні суди, які розглядають цивільні та кримінальні справи;
- трудові суди;
- адміністративні суди, які переважно розглядають справи між громадянином і державними органами;
- соціальні суди, які переважно розглядають спори у сфері соціального страхування;
- фінансові суди, які розглядають спори між громадянами й податковими органами [8, с. 157].

Кожна із цих підсистем судової влади має свій верховний орган – верховний суд, який називається по-різному: Федеральна судова палата, Федеральний адміністративний суд, Федеральний фінансовий суд, Федеральний суд із трудових справ, Федеральний суд із соціальних справ. Також Конституція Федеративної Республіки Німеччина встановлює, що федерація може створювати й інші суди, наприклад воєнно-кримінальні. Отже, оскільки такі вертикалі діють автономно, а галузеве судочинство здійснюють судді, які належать до різних галузевих юрисдикцій, то інколи виникають проблеми щодо застосування одного й того ж закону різними судовими юрисдикціями. На підставі Закону Федеративної Республіки Німеччина «Про дотримання єдності судової практики вищих судів Федерації» засновано Спільний сенат цих вищих судів. Він не є постійно діючим органом, а утворюється у випадку, коли один вищий суд у певному правовому питанні хоче відхилитися від рішення іншого вищого суду або Спільного сенату. Це є єдиною підставою для утворення Спільного сенату. Із часу прийняття закону Спільний сенат засідав лише декілька разів.

Функція, яку виконує Спільний сенат у Німеччині, подібна до тієї, що виконує Верховний Суд України, здійснюючи перегляд судових рішень на підставі неоднакового застосування судами касаційної інстанції одного й того ж положення закону [7, с. 175].

Швеція. Швецька судова система складається із судів загальної юрисдикції (районні суди, апеляційні суди та Верховний суд Швеції), адміністративних судів (апеляційні адміністративні суди та Вищий адміністративний суд Швеції), судів спеціальної юрисдикції (наприклад, суди з трудових спорів, суди із захисту конкуренції та ін.).

Верховний суд Швеції переглядає справу лише в тому випадку, якщо вона може створити прецедент і буде керівною для районних та апеляційних судів у їх діяль-

ності. Верховний суд Швеції займається лише формуванням однакової судової практики, тому для більшості типових справ, якщо вони не пов'язані із застосуванням нової норми закону та створенням прецеденту, останньою інстанцією для оскарження буде апеляційний суд [12, с. 78].

Отже, європейський досвід демонструє, що не існує єдиної моделі діяльності найвищої судової установи, проте функція щодо забезпечення єдності судової практики, незалежно від назви й деяких інших особливостей, залишається незмінною. В Україні, як вже було зазначено, цю функцію виконує Верховний Суд України. Судова реформа, що проводиться в нашій державі, лише укріплює його повноваження в цій сфері. Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» розширив повноваження Верховного Суду України, а також підстави для перегляду судових рішень Верховним Судом України. Сторони отримали право подати заяву безпосередньо до Верховного Суду України для перегляду ним рішень касаційних судів (тоді як раніше суди касаційних інстанцій самостійно приймали рішення про передачу таких заяв до Верховного Суду України). Новими підставами для перегляду рішення є такі: неоднакове застосування процесуальних норм судами касаційної інстанції, що перешкоджає подальшому розгляду справи; неналежне застосування правил підсудності судами нижчих інстанцій; невідповідність рішення суду касаційної інстанції правовій позиції Верховного Суду України. Правова позиція Верховного Суду України є обов'язковою для всіх органів державної влади, у тому числі для судів нижчих інстанцій, які, однак, можуть відхилитися від такої позиції за наявності достатніх на те підстав.

Література

1. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України від 12 лютого 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/192-19>.
2. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
3. Кузьменко О. Адміністративне право зарубіжних країн : [курс лекцій] / О. Кузьменко, І. Пастух, О. Користін та ін. ; НАВС. – К. : Юрінком Інтер, 2014. – 525 с.
4. Марочкін І. Порівняльне судове право : [навчальний посібник] / І. Марочкін, Л. Москвич, Н. Сібільова та ін. – Х. : Право, 2008. – 112 с.
5. Байер Д. Забезпечення єдності судової практики на рівні федеральних судів у Німеччині / Д. Байер // Право України. – 2012. – № 11–12. – С. 162–180.
6. Бететто Н. Підтримка цілісності судової практики Верховним Судом Республіки Словенія – прецедентний характер його рішення / Н. Беретто // Право України. – 2012. – № 11–12. – С. 189–195.
7. Бічковіч І. Роль Верховного Суду Латвійської Республіки у формуванні єдності судової практики / І. Бічковіч // Право України. – 2012. – № 11–12. – С. 181–185.
8. Кірхер Г. Забезпечення єдності судової практики в Німеччині / Г. Кірхер // Право України. – 2012. – № 11–12. – С. 157–161.
9. Маффей П. Функції та повноваження Верховного Суду Бельгії як вищого судового органу / П. Маффей // Право України. – 2012. – № 11–12. – С. 110–113.
10. Назаров І. Завдання та повноваження вищого судового органу (на прикладі європейських країн) / І. Назаров // Право України. – 2012. – № 11–12. – С. 73–81.
11. Романюк Я. Роль Верховного Суду України в забезпеченні принципу правової определенності / Я. Романюк // Слово Національної школи судів України. – 2013. – № 3(4). – С. 6–13.
12. Чекунов С. Юридическая система Швеции / С. Чекунов // Закон и право. – 2004. – № 5. – С. 76.

Анотація

Деменчук М. О. Забезпечення єдності судової практики вищими судовими інстанціями: європейський досвід. – Стаття.

У статті на прикладі деяких країн Європи досліджується досвід забезпечення єдності судової практики вищими судовими інстанціями. Аналізується їх статус, місце в судовій системі й повноваження, якими наділені ці інстанції у сфері уніфікації судової практики.

Ключові слова: суд, вища судова інстанція, судова система, єдність судової практики.

Аннотация

Деменчук М. А. Обеспечение единства судебной практики высшими судебными инстанциями: европейский опыт. – Статья.

В статье на примере некоторых стран Европы исследуется опыт обеспечения единства судебной практики высшими судебными инстанциями. Анализируется их статус, место в судебной системе и полномочия, которыми наделены эти инстанции в сфере унификации судебной практики.

Ключевые слова: суд, высшая судебная инстанция, судебная система, единство судебной практики.

Summary

Demenchuk M. O. Ensuring of the court practice unity by the highest judicial instance: European experience. – Article.

Experience of European states in the sphere of ensuring court practice unity by the highest judicial instance is analyzed in the article. The status, powers and place in judicial system of this instance are the subject of researching.

Key words: court, highest judicial authority, judicial system, court practice unity.